

“Trakya’daki Işık: Kepirtepe Köy Enstitüsü ve Yeni Arayışlar”

ALPER AKÇAM

KEPİRTEPE’DEN CILAVUZ’A, BOŞLUKTAN TOPRAĞA DÖNÜŞ!

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu birçok düşünür tarafından bir kültür devrimi olarak tanımlanmıştı. Bu kültür devriminin ana öğelerinden biri de yüzlerce yıldır ülkede egemenliğini sürdüren saltanat makamı tarafından görmezden gelinmiş, hatta zaman zaman düşmanca davranılmış olan halk yığınları ve köylülüğe verilen önemdi...

Osmanlı saltanatı, özellikle de “kesim (mukataa) düzeniyle birlikte üretici yığınlarla, kendi kurucusu olan soyla, ekonomik ve tarihi bağlarını iyice kesip koparmış, derebeyleşmiş, halk yığınlarının dışında kalıp tüketici bir yozlaşmaya uğramıştı.

Osmanlı çöküşü yıllarında başlayan kapitalist gelişme sırasında, İstanbul ve İzmir çevresi ile Ege ve Çukurova yöresinde, Rum ve Ermenilerin oluşturduğu Levanten burjuvazi, Anadolu ve Rumeli ile Batı dünyası arasındaki ticareti de yönlendirmiş, ekonomik olarak güçlenmişti. Bu ilişkinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, dokuma sanayi ve benzer alanlarda, manifaktürden kapitalist işletmelere geçiş de hız kazanmıştı.

Cumhuriyet kuruluşu sonrasında meydana gelmiş en önemli değişiklik, Anadolu’nun emperyalist paylaşımında yer alan güçlerle işbirliği yapan ve her iki tarafta da çoğalan milliyetçi eğilimlerle birlikte Kurtuluş Savaşı sırasında düşman konuma geçmiş bulunan Rum ve Ermeni azınlığın, Levanten burjuvazinin yerini Birinci Dünya Savaşı yılları boyunca Alman sermayesi ile işbirliği içine girmiş yerli burjuvazinin almış olmasıdır. Yusuf Akçura “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı ünlü makalesinde Osmanlı çöküşüne çözüm arayan düşünceleri Osmanlıcılık, Panislamizm ve Pantürkizm olarak üç ayrı başlık altında toplamıştı. Bu üç akımdan biri olan Pantürkist kanat giderek güçlenmiş ve İttihat Terakki’ örgütlenmesi aracılığıyla, Meşrutiyet hareketlerinde de açıkça görülebileceği gibi saltanat iktidarını etkileyecek ve seçenek oluşturacak durumla gelmişti.

Türkçü kanadın temsilcileri, yerli burjuvazinin oluşmasında da başı çekmiş gibidir. İttihatçılar’ın girişim ve destekleriyle 1916-1918 arası 80’in üzerinde anonim şirket kurulmuştur (Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, s 184). Bu “burjuvalaşma süreci”nin İttihat Terakki içinde de yakınlara yol açmış birçok olumsuzluğu birlikte getirmiş olması, işin diğer bir yönüdür. İttihat Terakki’nin önderlerinden olan Tekin Alp bir makalesinde şunları söylüyor. “*Orta halli adamların senelerden beri dışten tırnaktan arttırarak beş on kuruşluk sermayeler yavaş yavaş talihin, tesadüfün, yolsuz bir takım ahvâlin meydana çıkardığı bir*

takım adamların ceplerine akıp gitmiş ve bu suretle harb zenginleri namıyla maruf bir sınıf-ı gayr-ı mümtaz vücuda gelmiştir.” (Tekin Alp, 'Milli iktisat' ve 'milli burjuvazi' siyasalarının ilk on yılının sonunda. Yeni Mecmua, 1918, sayı 59, s 133-134, aktaran T. Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm, s, 197-198)

20. yüzyılın ikinci on yılında, Türkçü akımın güçlenmesi ile burjuvazinin millet kökeninin değişimi atbaşı gider... *“Böyle yabancı finans kapitalin açık, gizli her türlü ‘yardım’ı ile iktidara çıkarılan yerli sermaye, 1908 yılı Türkiye’de ŞİRKET sermayesinin yüzde 3’ü, yabancı sermaye ise yüzde 97’si gibi anormal orantılıydı. Yerli finans kapitalin siyasi iktidarı ele geçişinin üzerinden 10 yıl geçmedi, karşılıklı kaynaşmalar ve kamuflajlarla, tam 13 kat genişlediği görüldü. 1918 yılı yabancı finans kapital %62’ye düştü..., yerli finans kapital %38’e çıktı.”* (H. Tahsin, R. Saka, Sermayenin Şirketlerdeki Hareketi, 1929, anan Dr. H. Kıvılcımlı, Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi, s 114)

Alman emperyalizmi ile işbirliği içindeki İttihat Terakki'nin ekonomik ve politik ilişkileri, Vagon ticareti ile doruk noktaya ulaşmıştır. Bu alanda söz sahibi olanlar, İttihat Terakki yöneticileri, Enver ve Talat Paşalar, Enver Paşa'nın sağ kolu Topal İsmail Hakkı Paşa'dır.

Cumhuriyet kuruluş aşamasına gelindiğinde, kurucu düşüncenin tartışılmaz önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün ve etkilendiği düşünürler olarak bilinen Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in, doğrudan bir gönül bağı olmamakla birlikte, Cumhuriyet'in geleceği için bir burjuva sınıfının gelişip güçlenmesinden yana oldukları da bilinmektedir.

İş Bankası'nın kurulması, yerli bir işveren gücünün oluşturulması için yapılan girişimler kısa zamanda umulan gelişmeleri göstermeyince, 1930'lu yıllardan sonra devlet eliyle sanayi kurulumu için önemli adımlar atılacak, ancak, bir yandan da yerli finans kapital zümresi devlet eliyle güçlendirilmeye çalışılacaktır. Ziya Gökalp'in, içinde yaşadığı gelenekçi kültürü “Türk Harsı” kavramıyla yücelttiği toplumsal kesim ise, Anadolu'nun kırsalında yer alan, Avrupa ve İslam medeniyetlerinin etkisinden uzak kalmış olan köylü kitleleridir. Kaynağında tüm dünyada belli bir toplumsal aşamayı yaşayan, imececi, dayanışmacı, cinsler arasında ayırım yapmayan kurultaycı kandaş toplum ve göçerlik dönemine ait kimi özellikler, Ziya Gökalp'in “Türk Harsı” kavramı ile salt bize ait nitelikler gibi tanımlanmıştır. Gökalp'e göre, Osmanlı çöküşünün önemli nedeni olan Batı ve Arap medeniyetlerinin taklitçiliğinden vazgeçilmeli, bunların teknik gelişmelerinden yararlanılmalı, ancak, eğitimin temeli “Türk Harsı” olmalıdır.

Ziya Gökalp'in “Türk Harsı” ile yüceleştirdiği Anadolu köylüsüne ait kimi özelliklerin Batılı aydınlar da farkındadır. Marksizmin kurucusu Karl Marks, Osmanlı-Rus savaşının sürdüğü 04 Şubat 1878 tarihinde Leipzig'de bulunan Alman Sosyal Demokrat Partisi önderi Wilhelm Liebnicht'e yazdığı mektupta şöyle diyor: *“İki nedenden dolayı en kararlı biçimde Türkler'den yana tavır almaktayız: Birincisi, çünkü biz ‘Türk köylüsünü’ (vurgu Marks'ın; OBK), Türk halk*

kitlesini- inceledik ve onun kesinlikle 'Avrupa'daki köylülüğün en becerikli ve ahlaklı temsilcisi' (vurgu Marks'ın; OBK) olduğunu gördük.” (Onur Bilge Kula, Avrupa Kimliği ve Türkiye, s 431)

Osmanlı çöküş döneminde başlayan Türkçülük hareketlerinden sonra uluslaşma sürecinde de önemli bir rol oynamış, 1916 yılında Cenevre’de Sovyet Devriminin öncüsü V. İ. Lenin ile görüştüktan sonra Türkçülüğe bakış açısında önemli değişiklikler oluşmuş, Türkçülüğün kurucularından sayılan bir ad olarak Türk Tarih Cemiyeti ve kongrelerinde yöneticilikler yapmış, ırkçılığı, Batı emperyalizminin bir oyunu olarak nitelemiş, ses getiren konuşmalar yapmış, Cumhuriyet kurucu düşüncesi içinde Mustafa Kemal’i etkileyen önemli adlardan olan Yusuf Akçura, Şeyh Said ayaklanmasından birkaç ay sonra, Ekim 1925’te verdiği bir konferansta, Türkiye’nin modern bir devlet olabilmesi için “feodaller” ve “yobazlar”la mücadele edilmesi gereğinden söz eder. Kçura, büyük toprak sahiplerinin tarımsal alandaki etkinliğinin kırılmasından, bir toprak reformu yapılmasından yanadır.

Akçura’nın bu özlemi ve dileği ne yazık ki, bugüne kadar gerçekleştirilemedi... Akçura hayata gözlerini yumduktan sonra, Anadolu’da toprak ağalığı ve tefeci bezirgânlığın en ateşli savunucuları, yeni dönemde Alman Nasyonal Sosyalizmi ile işbirliği yapacak olan Türkçü-Turancı kanat olacaktır... Cumhuriyet iktidarı, zaman zaman niyetlendiği toprak reformu ya da tarım reformu gibi girişimlerde sözünü tutamadığı gibi, bu doğrultudaki ısrarını sürdüren devlet adamları da yerlerinden edilmiştir. 1937 yılında İsmet İnönü’nün yerine Celal Bayar’ın başbakan oluşunda böyle bir altyapı bulan tarihçiler vardır. İnönü’yü başbakanlıktan eden tartışmalar içinde Ziraat Kombinaları kurulmuştu. 10 milyon lira sermaye (devlet bütçesinin yüzde biri) ile 200 bin dönüm toprakta olsun kurulabilmeyi başarmış Ziraat Kombinaları, tam beş savaş yılı boyunca Türk milletini açlıktan kurtarmış, 1 milyonluk ordu ayakta tutulabilmiş ve Türkiye buğday satımında dünyanın 5. Ülkesi konumuna gelmişti.

II. Dünya Savaşı bitiminde, bir önceki dönem tarım olayından dersini almış olan İsmet İnönü’nün Ziraat Bakanı, Meclis kürsüsünden *“Hükümet olarak harp sonunda bu geniş ziraati devam ettirmeyi düşünmüyoruz”* diyecektir. *“Makineler çiftçilere satılacak, arazinin fazlası halka dağıtılacaktır”* (Dr. H. Kıvılcımlı, Türkiye Köyü ve Sosyalizm, s 46) Makinelerle toprağı hangi çiftçilerle hangi halkın alacağını sormaya hiç gerek yoktur.

Cumhuriyet yönetimi, toprak ağalığı ve kırsal alanı sömüren tefeci bezirgân yapı karşısında etkin olamadığı için bir yandan Kürt sorunu kanayan bir yara olmaya devam etmiş, tarım ve hayvancılık alanında onlarca yıl bir gelişme sağlanamamıştır. 1950 sonrasında başlayan tarımdaki çarpık kapitalistleşmeyle de, doğal kaynakların çarçur edilmesine ve bir zamanların 5. Büyük buğday dışsatımcısı olan ülkenin 2013 yılında saman ithal edecek bir ülke durumuna gelmesine neden olunmuştur.

Bugün, Anadolu kırsalını en kuzeyden güneye, en batıdan doğuya sarıp sarmalayan en önemli sorun, tarım ve hayvancılıkta üreticinin örgütsüzlüğü, tefeci bezirgân zümre karşısındaki dağınıklığıdır. Anadolu'da aylarca önceden, sağılmamış sütün, doğmamış kuzunun, daha tomurcuğu bile çıkmamış elmanın, zeytinin pazarlığı yapılmakta, üreticiden kırk beş kuruşa alınan süt, üç beş kilometre ötedeki marketlerde iki liradan, beş kuruştan alınan limon manavlarda elli kuruştan satılmaktadır. Anadolu kırsalında köylünün sırtından geçinen aracı zümre, siyaset alanında da yöreyi temsil etmekte, tutucu ve gerici politikaların başarısında etken olmaktadır.

Köylünün ürettiğinin karnını doyurmamasının doğal sonucu da köyden kente göç, kırsal alanın boşalması ve topraktan, üretimden kopuşun getirdiği büyük kültürel kırılmadır. Günümüz Anadolu köylerinin çoğunluğu yaşlı nüfusun bekçiliğine terk edilmiş gibidir. Üretimden hızla kopmayı sürdüren köylü zümresi, yaşlılık aylıklarına, yoksulluk yardımlarına muhtaç durumda yaşamını sürdürmekte, genç nüfusun azalması, ulaşım olanaklarının artması sonucu, öğretmen yerleşiminin kent ve kasabalara çekilmesi, taşınmalı eğitim, köylere arka arkaya yapılan din adamı atamalarıyla, bu alan din istismarcısı politikaların önemli egemenliğine girmiş bulunmaktadır.

Benzer bir tablo da kentleri çevreleyen, elli yıl önceki köylü nüfusun şimdi yaşamakta olduğu semtlerde yaşanmakta, toprağından, kültüründen kopmuş olan geniş nüfus yığınları, belediyeler, cami ve yardım derneklerinin ekonomik alandaki çalışmalarına koşut olarak aynı istismarcı politikanın etki alanında, din esaslı cemaat ve tarikatlarda örgütlenmektedir.

Cumhuriyet kuruluşundan sonra üst yapıda gerçekleştirilen değişimlerin kırsal alanda etkili olamamasının ve Cumhuriyet devrimi kazanımlarının birer birer yitirilmiş olmasının biricik nedeni, üretim alanının tefeci bezirgân soyguna ve toprak ağalığına terk edilmiş olmasıdır. Ülke genelinde de otuzlu yıllardan sonra uygulanan devletçi politikalara karşın, finans kapital zümresinin devlet desteği ile güçlendirilmiş olması ve üretim yerine ticaretin önde tutulması böyle bir gidişi kaçınılmaz kılmıştır. Tarihi süreç yakından izlendiğinde bu tablo açıkça görülebilecektir.

“Cumhuriyet’in 17. yılı bir tek imam hatip okulu dahi kalmamıştır. Ecnebi casusluğunu Türkiye’de Tanrı buyruğu gibi tatlılaştırıp organize etmeye yarayan Osmanlı yadigârı toprak ağalarının Orta Çağ fikriyatlarını sözde din maskesi altında geliştirecek organlarına göz yumulmamıştır. Ama, köy ekonomisini köylü çocuklarının aydınlanmasıyla az çok modernleştirecek olan Tarım okulları ancak 5’ten 8’e (10 milyon köylü ve 40 bin köy için devede kulak bile sayılamayacak bir sayı ile) ancak 17 yılda % 60 bir gelişim gösterirlerken, şehirlerde sermaye gelişiminin eleman ihtiyacını karşılayacak ticaret ve sanat meslek okulları üstün hızla ilerlerler. Yalnız dikkati çeken bir şey vardır: Osmanlı kalıntısı şehir bezirgânlığının istediği orta ticaret okulları bu ikinci safhanın 10 yılı içinde % 400

daha artarken, sanayiye kalifiye işçi yetiştirecek sanat okulları ancak % 100 çoğalmıştır.” (H. Kıvılcımlı, Türkiye Köyü ve Sosyalizm, s 39-40) *“Batıda kapitalizm en yüksek tepesine ulaşmıştır. Bizde ‘Ticarete teşvik’ deniyordu. Dil sürçmesi yok: Kadim toplumca, Sermaye ‘Sanayi’in değil, ‘Ticaret’in mümessili idi; çağdaş finans kapital ve emperyalizm ise Türkiye’de sanayi değil, ticaret ajanlarını geliştirmek istiyordu.”* (Dr. H. Kıvılcımlı, Türkiye’de Kapitalizmin Gelişi, s 135)

Cumhuriyet kuruluşunda üzerine çok söz edilmiş köy ve köylülük sorunu, Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra bir eğitim açığı olarak görülmüş, bu açık kapatılmaya çalışılmıştı.

Tam da bu noktada Cumhuriyet’in kendisine verdiği olanaklardan yararlanan Tonguç Baba’nın devrimci dehasının ortaya çıktığı gözlenir. Tonguç’un kurucusu olduğu Köy Enstitüleri ile, Anadolu coğrafyasını yeni bir üretim ve kültür işliğine dönüştürme yolunda önemli adımlar atılmıştı. Halk kültürü ile evrensel bilgi ve estetiği buluşturarak Anadolu Rönesansı’nın kapısını açan Köy Enstitüleri, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde toprak ağalığının ve tefeci bezirgân soygununun yedi bin yıllık zülfî-yâr’ına dokunabilen tek kurum olmuştu.

Köy Enstitülerinin kurucusu Baba Tonguç’un önünde eğitimin de ötesinde, çok daha geniş bir ufuk uzanıyordu. Köy Enstitüleri Anadolu köylüsünün uğrak yeri gibiydi. Enstitülerde her sabah halk türküleri ve çalgıları eşliğinde halk oyunları oynanıyor, halk âşıkları usta öğretici olarak eğitimin içinde etkin olarak yer alıyor, enstitülerin hafta sonu eğlencelerinde halk kültürünün ana öğeleri olan doğaçlama oyunlar oynanıyordu. Enstitülerdeki eğlencelerde sahneye karşı olan Tonguç, devrimci dehası ile Mihail Bahtin’in Avrupa Rönesansı, Octavio Paz’ın Latin Amerika kültürü için başat öğeler saydığı karnavalcı, fiestacı, Türkçe deyimleriyle şenlikçi bir tutum içindeydi.

Köy Enstitüleri hem kendi kooperatifleri, hem enstitü çıkışlı öğretmenlerin köylerde kurdurdukları kooperatifler aracılığıyla üreticiyi ve tüketiciyi örgütlemeyi de öncelikli görevler arasında görüyordu.

“Elimde olsa, dünyanın tüm okullarına insanın insanı sömürmemesi” diye bir ders koyardım diyen Tonguç’un öğrencileri okullarında öğrendiklerini yaşama geçirmeye kalkıştıklarında, karşılarında karanlıktan ve köylünün örgütsüzlüğünden yararlanan din istismarcısı tefeci-bezirgân zümre ve ağalıklarına “şeyhlik” ünvanı da eklemiş toprak ağalarını buldular.

Anadolu kırsalındaki bu çatışma, kaçınılmaz olarak, Köy Enstitüleri’nin kapatılması ile sonuçlandı. Ancak, ok yaydan çıkmıştı bir kez. Enstitülerde yetişen kavruk Anadolu çocukları, eğitim, kültür ve edebiyat alanında önemli başarılar kazandılar. Köy Enstitülüler, Cumhuriyet kültür ve dil devriminin Anadolu’ya düşen ışığıyla edebiyat alanında uç vermiş Sabahattin Ali, Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Marko Paşalar aydınlığına dört elle sarılıp

sahip çıkmak yanında, Anadolu halk kültürünü edebiyat alanına taşıyarak bir yenedendoğuş çabasına giriştiler. Kepirtepelî Başaran'dan Gönenli Fakir Baykurt'a, İç Anadolu bozkırlarından fıskırmış Talip Apaydın ve Mahmut Makal'dan Kuzeydoğuş'un karla kaplı dağlarında açan bin iki yüz çiçeğē kendilerini katmış Dursun Akçamlar, Ümit Kaftancıoğullarına kadar, tüm hiyerarşilere meydan okuyan, deliyi padişah seçip donunu başına geçiren, tüm zorba iktidarlara kıcıyla gülmeyi bilen halk kültürünü edebiyatla buluşturdular. Enstitülü savaşılar, çağın aydınlanmacı eğitim bakanı Yücel'in kültürümüze kattığı klasikleri okudular, okuttular, Dil Tarih Coğrafya sıralarından başlamış dinamik halkbilim çalışmaları birer araştırmacı olarak katıldılar. Pertev Naili Boratav'ın, Metin And'ın, İlhan Başgöz'ün çalışmaları enstitülü öğretmenler ve onların yetiştirdiği kuşaklarla anlam buldu.

Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), 1968 gençlik hareketleri, Türkiye İşçi Partisi ve sonraki yıllardaki devrimci çıkışlar içinde enstitülüler ve çocukları, öğrencileri en etkin yerleri aldılar...

Emperyalist-kapitalist sistem için çok önemli bir coğrafi ve kültürel önem taşıyan Anadolu önce 12 Mart darbesi ile sarsıldı. TÖS yöneticileri yanında, Sabahattin Eyüboğlu gibi kendini insanlığa ve kültüre adanmış birçok insan "gizli örgüt kurmak"tan tutuklanıp yargıldılar. Asıl büyük kırılma 12 Eylül 1980 sonrasında yaşandı. Emperyalist saldırganlığın ve Batılı Şarkiyatçı düşüncenin CİA, NED, ACRFA gibi örgütleri aracılığıyla, Graham Fuller, Paul Henze gibi CİA ajanlarının doğrudan katıldığı yayın çalışmaları, konferanslar, bin dokuz yüz ellili yıllardan beri etkinliği sürmekte olan, Komünizmle Mücadele Dernekleri, İlim Yayma Cemiyetleri, Aydınlar Ocağı'ndan Deniz Feneri'ne, Türkiye Gazetesi ve Yeni Forum'dan Anadolu'nun dört bir yanında bedava dağıtılan Zaman gazeteleriyle, Bugün'e, Taraf'a uzanan bir yayımcılıkla, din istismarını birincil siyaset ögesi yapan ve liberal görünüm altında emperyalizme karşı tüm direnç noktalarını yıkmaya yönelmiş, yayın organları ve yardım dernekleri üzerinden yeni bir kültürün temelleri atıldı.

Komünistlik suçlaması ile kapatılmış Köy Enstitüleri ABD ve İngiltere kökenli doktora tezlerinin esintisiyle "Faşistlik" makamına oturtuldu.

Yaşayla sıcak bağları olan, Anadolu halk kültürünü üstkültüre taşıyan edebiyat yapıtları "Köy Romanı" yaftası, "güdümlü edebiyat" suçlaması ile edebiyat ve kültür alanından dışlanmaya çalışıldı.

Türkiye'de, 21. yüzyılın ikinci on yılının başında, din istismarı ve merhamet duygusunun kötüye kullanıldığı bir kültürel politikayla yeni ve medyatik bir edebiyat oluşturuldu. Televizyon ekranlarında arka arkaya boy gösteren, tasavvuftan, Mevlana'dan, Şems'ten gelişigüzel alıntılarla desteklenen bazı yapıtlarla mistik, dogmacı bir kültür desteklendi. Ders kitaplarına konan yazar ve şairlerin yapıtlarına sansür uygulandı. Bu kültürle, Aldous Huxley'in "Cesur Yeni Dünya"sındaki "soma tabletleri" gibi insanlara düşsel ve düşlemsel, afyoncu

mutluluk verilmeye çalışıldığını görüyoruz. “Cesur Yeni Dünya”da, Ford hazretlerinin denetçisi olan Mustafa Mond, “soma” tabletleri, “gözyaşlarından arındırılmış Hıristiyanlık gibidir” der; ... Huxley, 1936 yılından bakıp, bugünkü fotoğrafta Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın kültür şefi gibi korunup kollanan bir din adamının iki gözü iki çeşme ağlamasına bakılmaksızın, gözyaşlarıyla bütünleşmiş o kültürün aslında bir yalancı mutluluk dünyası oluşturacağını görmüş gibidir.

Bugün içinde bulunduğumuz ekonomik, politik ve kültürel karmaşada tarihimizdeki kimi gerçeklikleri iyi değerlendirmemiz ve yeryüzündeki gelişmeleri iyi izlememiz gerekiyor.

Değerli dinleyiciler,

Latin Amerika'da ilginç şeyler yaşanıyor. Bir zamanlar CIA'nın örgütlediği askeri darbelerle kan ağlayan Latin Amerika ülkeleri, ABD'nin burnunun dibinde, emperyalizme meyden okuyor. Chavez'den Morales'e ABD'ye karşı yerli gelenek ve kültürüyle bayrak açan Latin liderlerin uygulamalarını, bazı sol merkezler bir sosyal devrim olmaktan çok uzak olarak tanımlıyor olsalar da, bugün orada yaşananların Türkiye'de, Orta Doğu'da yahut Latin Amerika'nın diktatörler çağıyla çok farklı şeyler olduğu açıkça ortadadır. Şili'de Pinochet'den Gutemala'da Efrain Rios Montt'a, diktatörler Latin Ameika 20. Yüzyılını kana ve acıya boğmuş, yüz binlerce insanın işkenceyle öldürülmesine yol açmışlardı.

Geçtiğimiz on beş yıl boyunca, Latin Amerika'daki yeni bir kitlesel mücadele dalgası, bu kıtanın devrimcileriyle emperyalist ülkeler arasında bir yüzleşmeyi sağlamıştır. Latin Amerika'nın yeni savaşçıları, Chaves önderliğinde Venezuela, ya da Evo Morales başkanlığındaki Bolivya'daki gibi, yerli halklardır. Latin Amerikalı devrimciler, Avrupa merkezci kavramların yerine kendi yerel gerçekliklerini öne çıkarmak ve bu anlamda çağdaş devrimci düşünceye önemli bir açılım getirmek çabasıdadır. “Avrupa-merkezcilik”in, toplumsal ilerleme için fiziksel üretimi artırma ihtiyacı dolayısıyla, köylü ve yerli gerçekliklerini dışladığı, sanayileşmeye öncelik vererek doğal kaynakların yitimine de yol açtığı da söz konusu edilmektedir. Arjantinli teorisyen Néstor Kohan aynı gerçekliği İnka kan topluluğu üzerinden işaret etmektedir.

Dünyanın yaşadığı çevre yıkımı üzerine en cesur açıklamaların Küba, Bolivya ve Latin Amerika'daki diğer anti-emperyalist ülke hükümetlerinden geldiğini söyleyebiliriz. Bolivya devlet başkanı Evo Morales yerli halklarını *"tarih tarafından, doğayı ve yaşamı savunmak için verilen mücadelenin öncü kuvvetlerine dönüştürmeye davet edilmiş"* olarak tanımlamaktadır.

Perulu yerli lider Rosalía Paiva, *"Fetih-öncesi And toplumu"*, diyor *"her biri bütünün bir parçasıydı ve hepsi toprağın. Toprak asla bize ait olamaz çünkü biz onun oğulları ve kızlarıyız ve biz toprağa aitiz"* [29].

Perulu Marksist ve yerli lideri Hugo Blanco tarafından anlatılan bir hikâyeyi aktarmakta da yarar görüyorum. Topluluğunun üyelerinden biri, Cuzco yakınındaki bir Quechua köyüne doğru, birkaç İsveçli turiste rehberlik ediyormuş. Yerli toplumun dayanışmacı ruhundan etkilenen bir turist, “bu komünizm gibi bir şey” demiş. Hayır diye yanıtlamış yerli rehber, “komünizm bunun gibi bir şey”.

Bu bölümdeki alıntılar 18 Haziran 2008 tarihli Sendika Org’dan alınmıştır. Kaynağı, John Riddell’in 26 Nisan 2008 tarihinde, Toronto’da bulunan York Üniversitesi’nde gerçekleşen Tarihsel Materyalizm konferansında yaptığı konuşmadır.

20. yüzyılın sonu ve 21. Yüzyılın başında önemli politik ve ekonomik değişimlere sahne olan Latin Amerika, böylece tüm dünyanın dikkatini çekmeye başlamıştır. İşin ilginç yanı, Latin Amerika ile Anadolu coğrafyası arasında bulunan benzerliklerdir. Bu benzerliklerin temeli tarihsel gerçekliklerle de desteklenmektedir. Osmanlı tarihsel devrimciliği çağında, yani mukataa-kesim dönemine kadar geçerli olmuş Anadolu toprak sisteminde kan toplumu geleneklerine uygun olarak, toprakta özel mülkiyet hakkı vermeyen “dirlik düzeni”ne karşılık Meksika ve Latin Amerika’da İspanyol fethi öncesi egemen olan “Calpulli” birbirinin kopyası gibidir. Meksikalı kültürbilimci Octavio Paz’ın Gabino Fraga adlı araştırmacıdan aldığı şu küçük not, bu benzeşimi açıkça vurgulamaktadır. *“Her yerleşim yöresi mahallelere (ya da calpulli) bölünür, her birine belli büyüklükte toprak ayrılırdı; bu toprak tek tek bireylere değil, o mahallede oturan ailelere ya da oymağa toptan verilirdi. Kendi Calpulli’sinden ayrılıp giden ya da ailesine verilen toprağı ekip biçmeyen kişi ortak mülkiyet hakkını da yitirirdi.”* (Gabino Fraga, Toprak Hakkında, Mexico, 1946, alıntıl原因 Octavio Paz, Yalnızlık Dolambacı, s 157)

Meksika ve Latin Amerika’da 20. Yüzyıl başında arka arkaya patlak veren köylü ayaklanmalarında, taprakta özel mülkiyete karşı bu “Calpulli” sistemi örnek gösteriliyordu. *“Meksika Devrimi’nin köktencililiği, özgünlüğünden, yani toplu kurumlarımızın tek gerçek temeli olan kültürel köklere dönüşünden geliyordu. Calpulli’yi toplumun temel ekonomik ögesi yapan Zapatacılar böylece bir yandan sömürge geleneğinin ruhunu diriltirken öte yandan başarılı olmak isteyen siyasal hareketin, varlığımızın en eski ve güvenilir kaynağında, yani, ulusal tarihimizde aranıp bulunması ilkesini getiriyorlardı.”* (Ocativo Paz, Yalnızlık Dolambacı, 160) Latin Amerika köylü hareketleri ve aydınlanma süreci ile Türkiye Cumhuriyet tarihinde de benzer öğeler yaşamını sürdürecektir. Meksika çağdaş eğitiminin kurucusu sayılan Jose Vanconcelos’un eğitim anlayışı ile Köy Enstitülerinin kurucusu, köylü dostu Tonguç’un anlayışı arasında olağanüstü benzerlikler bulunmaktadır. Octavio Paz’a göre, Meksika’daki yeni devrimci eğitim üç ana temele oturtulmuştu: “Kanımız, dilimiz ve halkımız.” (Yalnızlık Dolambacı, 167), *“Vascancelos eğitim-öğretim işlerini, canlı tutulması gereken yaşam süreci olarak görmüştür. Bu anlayış içinde okullar açılmış, okuma kitaplarıyla klasik kaynaklar yayımlanmış, enstitüler kurulmuş, ülkenin en uzak yörelerine değin ‘kültür*

kurulları' yollanmıştır. Bu arada, aydınlardan, halka dönmeleri ve halkın gerçek varlığını kendi çalışmalarına konu edinmeleri istenmiştir. Yüz yıllar süren umursamazlıklardan sonra halk sanatları canlandırılmış, okullarda ve konser salonlarında halk türküleri çağrılmış, geniş seyirci kitleler önünde kültürel yörelerin duygu ve durgunluğunu, ateşli ruhunu ve suskunluğunu yansıtan halk oyunları oynanmıştır.” (Octavio Paz, Yalnızlık Dolambacı, 168)

Yalnızlık Dolambacı adlı yapıtında Meksika kültür tarihini ele alan Octavio Paz şöyle devam ediyor. *“Lazaro Cardenas'ın (cumhurbaşkanlığı) döneminde, devrim sanki daha bir içten ve derinden gerçekleştirilmeye çalıştı kendini. Daha önceki rejim ve hükümetlerin söz verdiği reformlar yapıldı. Zapata ve Carranza'nın başlattığı işleri Cardenas bitirdi. Halka liberal laiklikten biraz fazlasını vermek gereği duyulunca, anayasasının eğitimle ilgili üçüncü maddesi değiştirildi: 'Eğitim toplumcu olacak... yazıgıcılık ve önyargıcılık gibi eğilimlerle savaşılanacak, gençlere akılcı ve güvenilir evren ve toplum kavramları kazandırılacaktır.” Bu değişikliği öneren Marksçılar bile maddenin özürülü olduğunu kabul ediyorlardı. Özel mülkiyetin kutsallığını anayasa güvencesine bağlamış ülkede, eğitim nasıl toplumcu olabilirdi ki?” (Octavio Paz, Yalnızlık Dolambacı, s 171)*

Sözün burasında, Türkiye'de Köy Enstitüleri'nin kapatılışını kişisel bazı davranışlara, kimi devlet adamlarının öznel tutumlarına bağlamak isteyenlerin nasıl bir yanılğı ya da yetersiz bakış açısı içinde olduğunu vurgulamakta da yarar var...

Meksika ve Latin Amerika ile Türkiye'nin bunca benzerlik yanında ayrıştıkları önemli nokta, 20 yüzyılda Latin Amerika'da Zapatista ve Villista gibi arka arkaya önemli köylü hareketlerinin patlak vermesi ve birçok ülkede ayaklanmaların geçici de olsa başarılar kazanmış olmasıdır. Türkiye'de Cumhuriyet kültür devrimini başaranlar ise tarihimizi diyalektik maddeci bir bakışla ele alan bir düşünürümüzün “sınıfsız devrimci” diye nitelediği bir aydın zümredir. Bu aydın zümre, süreç içinde, iktidar koltuğunu finans kapital- tefeci bezirgân bağlaşıklığına ve bu bağlaşıklığın Osmanlı derebeyliğine özenen gerici kültürüne devredecektir.

Anadolu'nun Horasan gelenekli göçerlerinin, Latin Amerika'nın İnka ya da Aztek uygarlığı kurucularından ya da “Çiçimeka” adı verilen göçebelerinden devrimci gelenek bakımından çok farklı olmadığını biliyoruz. Sorun, ülkeye aydınlık taşımaya, özgür, eşit, kardeş insanlardan oluşan bir toplum kurmaya kendisini adanmış aydınların halkla ilişkilerinin düzenlenmesinde yatıyor olmalıdır.

Gazeteci Fikret Otyam'ın 1963 yılında Cumhuriyet gazetesinde kendi elleriyle pırıl pırıl bir bölge okul yapmış Gemerek ilçesi Karaöz köylüleri ile ilgili yazdığı yazı üzerine Türk sosyalisti Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın söylediklerini anımsamakta yarar var: *“Karaöz'ünde insan münasebetlerinin bütünü bir sosyal yapı ayırdı taşıyor. İnsanlar arasında anadan doğma kardeşlik ülküsü yaşıyor. Bu ülkü hiçbir okul veya eğitimin yalnız başına aşılamayacağı tabiiilikte ve güçtedir. Çünkü, tarihöncesi toplumlarda bilimin bulunduğu 'KANKARDEŞLİĞİ'nden ileri geliyor. O*

yüzden kişisel girişkenlik adı verilen davranış, Karaözü'nde birkaç açığözün tekelci imtiyaz vurgunu ile milyonlarca kişi zararına milyoner olması biçiminde soysuzlaştırılmamıştır; köy toplumunun 'elbirliği' ile kardeşçe kalkınması yolunu tutmuştur." (Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye Köyü ve Sosyalizm, s 58).

Karaözü'nde köylünün gönüllü işbirliğine dayalı bu aydınlanma, uyanma çabasıyla köyde eğitim seferberliğinin başlatıldığı kırklı yıllardaki uygulamada bazı farklılıklar bulunduğu açıktır. Köylere okul yapımında köylüye getirilen zorunluluklar ve dönemin iktidar uygulamalarının bir sonucu olan jandarma baskısı kimi bölgelerde hoşnutsuzluklara yol açmıştı. Kırık dökük bir jiple, yalnızca 1942 yılında 1200 köye gitmiş olan Tonguç Baba'nın bir uğraşı da köylüyü kazanmak, yaşanan kimi gerilimleri yumuşatmaya çalışmak oluyordu.

Anadolu'nun yüzlerce yıl kendi konuşma dilini yazıda kullanma olanağı bulamamış halk kültürü dünyası ile Engizisyon mahkemesinin üç yüz yıl boyunca Avrupa romanını yasak ettiği Latin Amerika kültürünün (Franco Moretti, Modern Epik, s 272) 1940lı yıllardan sonra birbirine koşutmuş gibi gelişen yazınsallığı içinde önemli benzerlikler bulunabilir.

Latin Amerika'daki bugünkü gelişmelerin arkasında dünya edebiyatında da önemli yansımaları görülmüş olan "El Boom" olarak anılan bir edebiyat ve kültür akımını görebiliriz. Bu akım içinde, Kolombiya'dan Gabriel Garcia Marquez, Arjantin'den Julia Cortazar, Meksika'dan Carlos Fuentes, Peru'dan Maria Vargas Llosa adları önde gelmektedir. Akımın sürükleyicisi, Kolombiyalı Gabriel Garcia Marquez'in başını çektiği "Büyülü Gerçekçilik" olmakla birlikte, El Boom içinde, "indirgenismo", "criollismo", "sosyal gerçekçilik", "devrimci Meksika edebiyatı", "gerçeküstücülük" gibi bir yanı doğaya, bir yanı yerli halk kültürüne dayanan farklı çıkışlar olmuştu. Küba devrimiyle yaşıt olan bu yeni kültürel patlama, bir yanıyla da Küba ile dayanışma içindeydi.

Büyük edebiyatlar büyük sosyal devrimlerin habercisi gibidir. Rabelais romanı, Shakespeare, Cervantes, Goethe, Avrupa Rönesansı'nın aydınlık kapısı olurken, ölümsüz Dostoyevski romanı da 1917 Bolşevik İhtilali'ni haber veriyor gibiydi.

Tüm dünya edebiyatında önemli sarsılmalara yol açan, yazarlarına Nobel ödülleri kazandıran "El Boom"un ortaya çıktığı yıllarda Türkiye'de de benzer gelişmeler yaşanıyordu. Bu dönemde özellikle öğretmenlerin öncülük ettiği açıkça ilan edilmemiş bir okuma seferberliği vardı. El Boom ateşinin sönmeye başladığı, Latin ülkelerinde yeni ve parlak edebiyat akımının boy göstermeye başladığı yetmişli yıllarda Türk edebiyatındaki çoğalma ve üretkenlik sürmektedir. Yaşar Kemal'den Orhan Kemal'e, Fakir Baykurt'tan Oğuz Atay'a, edebiyatımızın kült yapıtlarının doğuş tarihi bu döneme rastlamaktadır.

G. Garcia Marquez'in zaman içinde gezinen Yüzyıllık Yalnızlığı ile Yaşar Kemal'in Akçasazın Ağaları ikilemesinde kullandığı zaman geri-ileri gidiş gelişler birbirini andırır. Mitin, efsanenin, hikâyenin, değişik formların, hikâyesini yitirmiş

Batı romanının karşısında, günümüz Latin edebiyatı ve Hasan Ali Toptaş, Faruk Duman, İhsan Oktay Anar gibi adların temsil ettiği has edebiyat damarında groteskin, büyümlü gerçekçiliğin heyecanı yazınsal alandaki yaşamını sürdürmektedir. Medyanın desteklediği, mistik öğeleri kullanan, Şarkiyatçı simgelerle tüketim kültürünün piyasasında ekran bülüllüğü yapan şişirme edebiyatın ömrü çok uzun olmayacaktır. Anadolu coğrafyası ile Latin Amerika'yı geçmiş ve gelecek açısından birbirine bağlayan zamansal koşutluğun bir yanı de müzik alanında aydınlanır. Şili'de, Ant Dağları yerlilerinin müziklerinden esin alarak yerli çalgılarla evrensel çalgıyı kullanarak başlattıkları, Şili'de faşist katiller tarafından katledilen Victor Jara ile bütünleştirilmiş görünen "Yeni Türkü" akımının Türkiye'deki başarısı ve aydınlar arasında bulunduğu ilgidir... Grup Yorum gibi toplulukların yıllardır sürdürdükleri bu müzik tarzı, bugün için aydın ruhları doyuran biçim ve içerik taşımaktadır.

Tüm bu seçenek ve düşünsel olanaklar içinde, Avrupa'nın çevreyi kirleten sanayi kuruluşlarının 2001 krizinde çoğalan bir ivmeyle Anadolu'ya taşındığı, coğrafyamızın yer altı ve yerüstü tüm kaynaklarının en uzak koyaklarda akan en şirin dereciklere kadar yağmalanmaya çalışıldığı bir dönemde yaşadığımızı da görerek, dikkatlerimizi kendi toprağımıza ve doğal zenginliklerimize çevirmek zorundayız.

Ekonomik yağmanın yanında, kültürel yağmanın ve imgesel kördüğümün öne çıktığı günümüz düşün dünyasında, Latin Amerika'dan Anadolu'ya uzanan bu değişim istenci, Adorno'nun sanatla doğa arasındaki uçurumu ortadan kaldırma çağrısına da işaret etmektedir.

Türkiye, 1950'lerden başlayarak içine yuvarlandığı büyük yanıştan an geçirmeksizin geriye dönmeli, tarımda teknolojinin kullanımı, doğal kaynakların korunup geliştirilmesi ve üretici örgütlenmesi bakımından ileri atılımlar yapılmalıdır.

Köy Enstitüleri gerçeğinden hareketle, yeniden üretime ve kırsal alana, toprağa dikkatimizi çekmek, nüfusun yüzde yetmişinin yaşadığı büyük kent çevrelerini de Anadolu coğrafyasının bir parçası sayarak bu alandaki çalışmalara yoğunlaşmak zorundayız. Yeni kültür politikasının özü, üretime ve toprağa dönüş olmalı, halk kültürünün yeniden doğuşu ve halkçılık ana ilkeler olarak benimsenmelidir.

Aydınlarımız, üstyapıdaki seçkinci bazı çatışmalarda güç ve zaman yitirmek yerine, halkın içinde olmayı başarmalıdır. Çarşafıyla, türbanıyla HESçi yağmacılara direnen Tortumlu kadınların mücadelesi asla unutulmamalıdır.

Yeniden doğaya ve kendi gerçekliğimize dönüşü amaçlayan yeni bir kültürel hareket için siyasal iktidar değişikliği beklenmemelidir. Geleceğe yönelik öncü çalışmalar bugünden başlatılmalı, emperyalist, gerici politikalara karşı olan yerel yönetimlerin, meslek odalarının, demokratik kitle örgütlerinin ve parasız eğitim istediği için aylarca zindanlarda tutulan devrimci gençliğimizin güçleri

birleştirilmelidir. Oluřturulacak imececi kültür ve üretim işliklerinde dnn Köy Enstitülerini bugünün Köy-Kent Enstitüleri'ne dönüştürmenin yolları tartışılabilmelidir.

Boşluktan toprağa dönüřün yolu...

Kaynakça:

- *Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye Köyü ve Sosyalizm, Derleniř Yayınları, Birinci Basım, Eylül 1980,*
- *Dr. H. Kıvılcımlı, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, Tarih ve Devrim Yayınevi, İkinci Baskı, 1974*
- *Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, Çeviren Yasemin Saner Gnen, İletişim Yayınevi 20. Baskı, 2006,*
- *F. Moretti, Modern Epik, Çeviren Nurçin İleri, Mehmet Murat şahin, Agora Kitaplığı, Birinci Basım: Aęustos 2005,*
- *Octavio Paz, Yalnızlık Dolambacı, Çev. Bozkurt Güvenç, Can Yayınları, 1999,*
- *Onur Bilge Kula, Avrupa Kimliği ve Türkiye, Bke Kitapları, 1. Baskı, Mart 2006,*
- *Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2005, İstanbul*

alperakcam@gmail.com